

نشریه نسخه‌های خطی

سید فرید قاسمی*

در سال ۱۳۳۹ به همت ایرج افشار و محمد تقی دانش‌پژوه نشریه نسخه‌های خطی انتشار یافت. استاد ایرج افشار در گفت و گویی با نگارنده درباره این نشریه گفت: «... پس از آن که دوباره باز گشتم به دانشگاه، در این جا فرصتی حاصل شد، چند نشریه‌ای به وجود بیاید، یکی نشریه نسخه‌های خطی بود به نام نشریه کتابخانه مرکزی درباره نسخه‌های خطی که بعداً اسمش را تغییر دادیم به نسخه‌های خطی: نشریه کتابخانه مرکزی. این نشریه ۱۳۳۹ شروع شد و اولین شماره‌اش آن موقع منتشر شده است، پیشنهاد انتشارش هم توسط یک دانشمند عرب شد به نام دکتر صلاح‌الدین منجد که رئیس مؤسسه المعهد المخطوطات العربیه در قاهره بود. مسافرتی به ایران آمده بود و روزی به من و آقای دانش‌پژوه گفت: شما با این گنجینه‌های مفصل کتاب‌های خطی که در مملکتان دارید باید یک نشریه‌ای که منحصر باشد به معرفی نسخه‌های خطی که مرتب هم در بیاید، منتشر کنید. خودشان این کار را کرده بودند و دو سه سالی بود که در قاهره یک همچین نشریه‌ای به نام مجلة المخطوطات العربیه منتشر می‌کردند. باری این پیشنهاد او مثل جرقه‌ای بود که به آقای دانش‌پژوه و من اصابت کرد و پیشنهاد دادیم به آقای ذبیح‌الله صفا که رئیس انتشارات دانشگاه بود و گفتیم که این کار انجام بشود.

*. عضو هیئت تحریریه کتاب هفته.

خوشبختانه پذیرفته شد و شروع کردیم و هر دو سه سالی یک دفعه یک جلد منتشر کردیم که حالا دوازده جلدش منتشر شده است»^۱.

روایت زنده یاد محمدتقی دانش‌پژوه نیز از انتشار نشریه نسخه‌های خطی این است: «در سال ۱۳۳۷ به پیشنهاد محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار اداره انتشارات پذیرفت که نشریه‌ای برای معرفی نسخه‌های خطی مجموعه‌های مختلف منتشر سازد. تاکنون مجلدات زیر از آن منتشر شده است:

دفتر اول: تهران، ۱۳۳۹، ۲۷۲ ص (دارای ۱۰ مقاله)؛

دفتر دوم: تهران، ۱۳۴۱، ۲۸۶ ص (دارای ۱۲ مقاله)؛

دفتر سوم: تهران، ۱۳۴۲، ۴۸۸ ص (دارای ۱۳ مقاله)؛

دفتر چهارم: تهران، ۱۳۴۴، ۶۹۴ ص (دارای ۹ مقاله)؛

دفتر پنجم: تهران، ۱۳۴۶، ۷۶۷ ص (دارای ۲۸ مقاله)؛

دفتر ششم: تهران، ۱۳۴۸، ۶۹۸ ص (دارای ۱۵ مقاله)؛

دفتر هفتم: تهران، ۱۳۵۳، ۸۱۱ ص (دارای ۲۸ مقاله)»^۲؛

باری، شماره نخست نشریه نسخه‌های خطی در سال ۱۳۳۹ در بردارنده آثاری از ایرج افشار، دکتر مهدی بیانی، علینقی منزوی، مهدی محقق، عباس اقبال، محمدتقی دانش‌پژوه، غلامرضا فرزانه‌پور و دکتر محسن صبا منتشر شد. در آغازین سخن این نشریه می‌خوانیم: «نخستین نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران درین مجلد به دست خواستاران و دانش‌پژوهان می‌رسد. مقصود از تهیه و نشر این مجموعه که امیدواریم سالیان دراز دوام یابد آنست که اطلاعات تازه و سودمند در خصوص نسخه‌های خطی بخصوص آن‌ها که در ایران مضبوط است و درباره آن‌ها تحقیقات و مطالعاتی نشده به دسترس اهل علم و تحقیق گذارده شود.

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران مدت درازی نیست که بنیاد گرفته است. اما در همین مدت قریب به ده سال توانسته است که تعدادی کثیر از نسخه‌های خطی موجود در ایران را گردآوری کند و مجموعه مهم و درخور استفاده‌ای فراهم سازد. همچنین توفیق یافته

۱. «استاد ایرج افشار و مطبوعات: نگاهی به نیم قرن فعالیت مستمر مطبوعاتی». سید فرید قاسمی، کلک، ش، ۸۴ اسفند ۱۳۷۵، ص ۱۶.

۲. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران (جلد شانزدهم). نگارش محمدتقی دانش‌پژوه، تهران: دانشگاه تهران؛ انتشارات، ۱۳۵۷، ص ۵.

است که با همکاری دانشمندان فیلم و عکس از نسخه‌های مهم موجود در کتابخانه‌های ممالک دیگر بخصوص ترکیه، انگلستان، فرانسه و آلمان و شوروی را تهیه کند و وسایل تتبع و تحقیق در نسخ خطی را برای محققان ایرانی آماده گرداند.

نسخ خطی اسلامی موجود در ایران متأسفانه چنانکه باید فهرست نشده است. غالب کتابخانه‌های ایران که در آن‌ها نسخ خطی وجود دارد بی‌فهرست است. البته باید کوشش و اهتمام کرد که همه نسخه‌های پراکنده در سراسر ایران و حتی نسخه‌های متعلق به اشخاص به بهترین وجه و دقیقترین کیفیت فهرست‌نویسی و معرفی شود. کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران امیدوارست و با توجهی که مخصوصاً درباره نسخ خطی مبذول می‌دارد توفیق یابد که درین خصوص پیشرفت کند و بتواند اطلاعات جامع و صحیح راجع به نسخ خطی درین سلسله انتشارات مدون سازد.

بسیار بجاست که صاحبان نسخه‌های خطی در این امر مدد کنند و فهرست نسخ خود را برای درج در این نشریه ارسال نمایند.

نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه درباره نسخه‌های خطی فعلاً سالی یک بار انتشار خواهد یافت»^۱.

همان‌طور که پیشتر اشارت رفت هفت دفتر از نشریه نسخه‌های خطی پیش از انقلاب منتشر شد و مجلدات هشتم، نهم و دهم این مجموعه تاریخ سال ۱۳۵۸ و دفتر یازدهم و دوازدهم در یک مجلد تاریخ ۱۳۶۲ را دارد.

۲۰۵

دفتر هشتم نخستین مجلد بعد از انقلاب این نشریه بود که در ۱۶ + ۳۱۰ صفحه در سال ۱۳۵۸ زیر نظر بنیادگذاران این مجموعه منتشر شد. دفتر هشتم در بردارنده «مجموعه‌هایی از نسخ خطی» در سال ۱۳۵۸ به چاپ سپرده شد. دفتر نهم و دهم در دو مجلد در بردارنده فهرست «نسخه‌های خطی در کتابخانه‌های اتحاد جماهیر شوروی، اروپا و آمریکا، گزارش و فهرست از محمدتقی دانش‌پژوه» است. دفتر نهم بدون احتساب ترجمه احیاءالعلوم ۴۵۰ صفحه و دفتر دهم بدون احتساب نمونه‌های عکسی ۴۰۷ صفحه دارد.

پس از چهار سال وقفه دفتر یازدهم و دوازدهم نشریه نسخه‌های خطی در یک مجلد بدون احتساب نمونه‌های عکسی در ۱۸ + ۱۰۳۴ صفحه منتشر شد. این دفتر که

۱. نشریه نسخه‌های خطی، ش ۱، (۱۳۳۹)، ص الف - ب.

در روی جلد آن نوشته شده «زیر نظر محمدتقی دانش‌پژوه و اسماعیل حاکمی» در بردارنده این فهرست‌هاست: نسخه‌های خطی دانشگاه لس آنجلس، کالج وادهان در آکسفورد، حسینیه شوشتریها در نجف، دانشگاه اصفهان، نسخه‌های تازه یاب کتابخانه‌های رومانی، فهرست میکروفیلم‌ها و عکس‌ها و نسخه‌های خطی بنیاد فرهنگ ایران، نگاهی گذرا به پیوند فرهنگی ایران و چین...»
با انتشار دفتر یازدهم و دوازدهم، نشریه نسخه‌های خطی: نخستین نشریه تخصصی نسخه‌شناسی در ایران نیز به تاریخ پیوست.

